

מהנעשה במכון איילון

ינואר 2026

תחרות דיבייט מקיף ט' אשדוד.
צילום: גלית רוסיאנסקי

אודי גנני וחבריו.
צילום: גלית רוסיאנסקי

נכדיו של יהודה ארזי.
צילום: גלית רוסיאנסקי

לכל ידידנו,
החודש הראשון, חודש ינואר, של שנת
2026, בחודש זה ביקרו במכון איילון
3755 מבקרים.

מערך הסייבר הלאומי קיים את שני
המפגשים הראשונים במסגרת קורס,
כולל כמובן גם סיור במוזיאון.

כיתת מופ"ת מבי"ס מקיף ט' אשדוד הגיעו לסיור ולאחריו קיימו
תחרות מעמת - דיבייט בשפה האנגלית. נציגי התלמידים והתלמידות
העלו טענות בעד ונגד הקמת מפעל תחמושת בלב קיבוץ ותחת עיני
הבריטים אשר שלטו לפני קום המדינה.
שבת רמת גן הגיעו בסופ"ש האחרון של החודש לפעילות "יום צופה" -
700 חניכים.

שני סיורים מיוחדים היו אצלנו החודש:

אודי גנני, מנכ"ל תעש לשעבר (בשנים 2002-2005), הגיע עם חבריו
לקבוצת הרכיבה על אופניים, "רוכבים בראשון", לסיור בהדרכתו של
רני: "הדרכה רהוטה, יוקדת, עניינית ומפורטת" - כך כתב לנו אודי
לאחר הסיור.

הסיור הנוסף הוא של נכדיו וניניו של יהודה ארזי, סיפורו של יהודה
ארזי בהקשר של מכון איילון הוא אחד מפרקי הרכש המרתקים
והנועזים ביותר בתולדות המדינה שבדרך. בעוד שמכון איילון עצמו
היה מפעל תחמושת תת - קרקעי סודי שהופעל על ידי חברי תעש
ו"ההגנה" מתחת לאפו של הצבא הבריטי, ארזי היה האיש שהביא
את "הלב" של המפעל - המכונות לייצור הכדורים. את הסיור הדריכה
ריטה קליין, המומחית שלנו לנושא יהודה ארזי.

צוות מכון איילון נפרד בתודה והוקרה ממנכ"ל המועצה לשימור
אתרים, עמרי שלמון, ומברך את ניב ויזל בתפקידו החדש כמנכ"ל.

המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל מברכת ברכת
ש"החֲיִינוּ וְקִיָּמנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָהּ.
על השבתו של רס"ר רן גואלי החלל החטוף האחרון מעזה.

חידת החודש

כמה אנשים ירדו לעבוד
במפעל בכל יום?

א. 45

ב. 22

ג. 17

ד. 15

תשמעו סיפור – חיל מדע – חמ"ד. מתוך חוברת מכון איילון

ראשיתו של חמ"ד (חיל מדע) בשנות ה-30, כאשר קבוצת מדענים מ"מכון זיו" ברחובות בראשות פרופ' ארנסט דוד ברגמן סייעו לארגון ה"הגנה" בפיתוח חומרי נפץ ונפצים.

במלחמת העולם השנייה השתתפו המדענים במאמץ המלחמה הבריטי. בתום המלחמה התעורר צורך דחוף למציאת פתרונות לבעיות צבאיות שעייסם החלה ה"הגנה" להתמודד, חמ"ד הקים שלושה מרכזים:

- האוניברסיטה העברית על הר הצופים בירושלים, שבה פעלו בעיקר האחים אהרון ואפרים קציר.
- הטכניון בחיפה.
- מכון זיו ברחובות.

המחקר התרכז בייצור מנגנוני חבלה, בקבוקי מולוטוב ופצצות עשן. ב-1946 נטל אלוף יוחנן רטנר את האחריות למשימות המחקר המדעי, אך קשיי תקציב כמעט וחסלו את המחקר המדעי לטובת ה"הגנה".

בתחילת 1947, נחלץ דוד בן גוריון לפעולה – למחלקה המדעית הוענקה הכרה, הוזרמו כספים והמחקר קיבל תנופה רבה.

למפקד המחלקה המדעית מונה שלמה גור (גרזובסקי) ופרופ' א.ד. ברגמן מונה למנהל המדעי במקומו של יוחנן רטנר, שהתרכז יותר בתפקידו כיועצו הצבאי של דוד בן גוריון.

תוך זמן קצר גויסו מאות מדענים וטכנאים. המחקר המדעי הצבאי החל להיכנס לדפוסים ישומיים. המרכז הירושלמי של חמ"ד בראשות האחים אהרון ואפרים קצלסקי – קציר, עבר לרחובות עם כיתורה של האוניברסיטה העברית בהר הצופים. היחידה ברחובות גדלה והתרחבה, ועם מדעניה נמנו טובי החוקרים בתחומי המחקר המדעי השימושי, ביניהם כימאים, פיזיקאים ואלקטרוניקאים. יחידת המחקר הצבאית ברחובות עסקה בניסויים כימיים, פיתחה כלי נשק מיוחדים, כדוגמת מטען חלול R.P.G. וצינורות נפץ לפריצת גדרות. כמטרה לניסויים שימש קטר הרכבת הבריטית שפוצץ על ידי הלח"י למרגלות גבעת הקיבוצים.

חמ"ד הוקם רשמית ב-17 במרץ 1948, והתקיים בחיל בצה"ל עד 1952, כאשר תפקידיו עברו לרפא"ל.

עוד על חמ"ד בגבעת הקיבוצים, נמשיך בחודש הבא

תשובה לשאלת חודש קודם: פולין, זו המדינה ממנה הוברחו המכונות לייצור הכדורים

יודעים את התשובה לשאלת החודש החדשה?

היכנסו לדף הפייסבוק של מוזיאון מכון איילון וענו